

Samlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 136 2015

I distribution:
Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Andreas Hedberg (recensioner)

Biträdande redaktör: Ljubica Miočević

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Svenska Akademien och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2016 och för recensioner 1 september 2016. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978–91–87666–35–3

ISSN 0348–6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2016

för är det inte skaldens åsikt som framförs utan den talande filosofen som indirekt får avslöja sig själv. Om detta kan vi inte äga säker kunskap. Det vi vet, eller tror oss veta, bygger på den antika litteratur som råkat bli bevarad till våra dagar.

I sina textanalyser anlägger Uden växelvis två skilda perspektiv. Tolkningarna kan utgå från en antik kontext och infoga satirerna i deras kronologiska sammanhang. Uden resonerar då kring den romerska publikens förväntningar; han låter som påpekats dikterna belysas av utomlitterära bakgrundsfaktorer. Det bör nämnas att han i sin hermeneutik i första hand arbetar som litteraturhistoriker; filologin är hjälpmedel men inte huvudsak. Men Udens textanalyser bygger även på modern litteraturteori, de tar sig uttryck i uppslagsrika och påfallande sensibla närläsningar som alls inte syftar till att rekonstruera vad Juvenalis och hans publik eventuellt kan ha tänkt eller menat. Det sättet att läsa och beskriva skönlitteratur hade givetvis varit helt otänkbart under antiken; det är en produkt av intensiv metoddebatt under det senaste halvsekle. Detta är alls inte avsett som kritik; den beskrivna tolkningsstrategin är enligt min uppfattning den mest givande i samband med äldre litteratur. Uden vänder sig inte till 100-talets publik, hans bok är ju avsedd för läsare under 2000-talet. Dock tycks interpretationernas ontologiska status ibland något oklar, och gränsdragningen mellan antik och modernt tolkningsperspektiv kunde vara skarpare markerad.

I *Satir 15* omnämns i förbigående en skröna om kannibalism i Egypten. Tidigare forskning uppfattade gärna en sådan detalj som ovedersägligt belägg att Juvenalis under en tid verkligen vistats i Egypten. Med all rätt avvisar Uden sådana biografiska spekulationer. Hans förslag till tolkning går istället ut på att Juvenalis här vill illustrera relationerna mellan de många folk som ingår i det romerska imperiet. Först verkar de människoötande egypterna extremt avvikande och fasanfulla, men sedan återges gräsligheter även från den äldsta romerska historien. Slutsatsen blir att inget folk är unikt eller icke-romerskt. Satiren blir då "a poem about the loss of any solid notion of what being Roman means. If Rome is everywhere, the satirist grimly suggests, then Rome is nowhere" (215). Med det synsättet framstår Juvenalis som något av en antikens multikulturalist, och det kan säkert ha sina taktiska fördelar att om en antik författare använda en numera så trendig terminologi. Något ligger det väl också i beskrivningen, i varje fall får Juvenalis

märkliga författarskap på det viset en ny och tidigare okänd dimension.

Conny Svensson

Maria Ulfgard, *Lära lärare läsa. Om utbildning av svensklärare och litteraturundervisning i skolan* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 67). Makadam. Göteborg 2015.

I *Lära lärare läsa* ställer Maria Ulfgard frågor om hur lärarstudenter i skolämnet svenska har möjlighet att utveckla en professionsidentitet, att lära sig att tolka skolans kurs- och ämnesplaner och förbereda sig för att utforma litteraturundervisning för olika elevgrupper, via studier i litteraturdidaktik och litteraturvetenskap. En studie av tre lärarutbildningar bildar relief till Ulfgards resonemang om en önskvärd lärarutbildning med fokus på *literary literacy* i utbildningen till litteraturlärare inom svenskämnet i skolan. Studien kan därför beskrivas som både empirisk och utbildningsideologisk.

Studien ställer angelägna och viktiga frågor för utvecklingen av svensklärarutbildningen. Den bekräftar till en viss del resultat från tidigare studier om lärare i skolämnet svenska och lärarutbildare och studenter i litteraturdelen av svenskämnet, men väcker också nya frågor. Lärarstudenters litteratursyner diskuteras i förhållande till förhållningsätt till litteraturundervisning hos olika kategorier av lärarutbildare, vilket utgör en viktig breddning av studiet av högre utbildning. Ulfgard förankrar också sitt arbete i tidigare svenska studier och gör utblickar även till nordisk och anglosaxisk forskning. Ännu en studie som kunde lyftas fram är Peter Degermans avhandling "Litteraturen, det är vad man undervisar om". *Det svenska litteraturdidaktiska fältet i förvandling* (2013) som ytterligare belyser fältet kring Ulfgards studie.

Syftet med Ulfgards studie är att undersöka utbildningen av blivande svensklärare med avseende på litteraturundervisning i skolämnet svenska som den förmedlas via högskoleförlagd undervisning och verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Frågeställningarna rör vilka metodiska gestaltningar av litteraturundervisning och motiv för litteraturläsning som de tre lärarutbildningarna förmedlar och vilka motiv lärarstudenterna har för litteraturläsning samt vilka metodiska gestaltningar de blivande svensklärarna önskar utveckla i sin kom-

mande lärarprofession.

Den teoretiska ramen för studien baseras på Norman Faircloughs kritiska diskursanalys från *Discourse and Social Change* från 1992 men den utgör inte ett konsekvent analysverktyg i studien. Ulfgard utgår från att diskurs, diskursiv praktik och social praktik relateras till varandra. Utbildning av svensklärare är en utmanande arena för möten mellan, minst, två olika sociala praktiker, skolan och högskola, och därmed två olika diskurser för litteratursyn och litteraturundervisning. En viktig fråga som kunde diskuterats mer i studien, är vilka maktförhållanden som råder mellan diskurserna och vilken diskurs som bör ha tolkningsföreträde. Ulfgard konstaterar att det inte råder någon enhetlig diskurs för högskoleförlagd och verksamhetsförlagd utbildning.

Tre lärarutbildningar för svensklärare för grundskola och gymnasium ingår i studien och betecknas med A, B och C. Kriterierna för urvalet utgörs av organisation, geografisk och sociokulturell kontext och de enskilda utbildningarnas ämnesinnehåll. Syftet med dessa urvalskriterier är att få en spridning av bakgrundsfaktorer.

Litteraturvetare undervisar i litteraturvetenskap. Däremot sker undervisningen i ämnesdidaktik, och vad Ulfgard kallar ämnesmetodik, även vid utbildningsvetenskapliga institutioner. Studien baseras på att ämnesdidaktik definieras som något annat än metodik och underbygger resonemangen med stöd av Sigmund Ongstads definitioner av begreppet från 2004 och 2009. Han ser ämnesdidaktik och didaktisering av ett ämne som en "diskursiv, semiotisk, eller tekstlig process som vever ett fag eller et kunnsapsområde tettere sammen med metakunnskap om fagkunnskapen i nye kontekster under press fra samfunn i endring" (20). Ämnesdidaktik utgör för Ongstad ett forskningsfält om ämneskonstruktioner för olika former av undervisning. Frågorna för vem, när, varför, vad och hur är grunden för skilda ämnesutformningar.

En heltäckande studie av hur ämnesdidaktiken är organiserad och benämnd vid alla lärarutbildningar inom svenskämnet och vilket innehåll som fokuseras skulle behövas för att ge perspektiv på Ulfgards studie. Ett perspektiv på svårigheterna med att implementera ämnesdidaktik, organisatoriskt och innehållsligt, ges i *Ämnesdidaktik i lärarutbildningsreformen – och vid Göteborgs universitet* av Bengt Schüllerqvist (2003). Studien visade att lärosätet saknade en enhetlig strategi för att implementera lärarutbildningsreformen 2001, vilket

försvarade utvecklingen av ämnesdidaktiska kurser och ett ämnesdidaktiskt forskningsfält.

Ulfgard lyfter problemet med att ämnesdidaktik ibland definieras som metodik. Tyvärr bidrar Ulfgards icke konsekventa användning av termer som metodisk gestaltning, gestaltning av litteraturundervisning, ämnesdidaktik, didaktik och svenskämnets metodik till begreppsförvirringen. Användningen av de olika termerna har troligtvis sin grund i de olika lärarutbildningarnas användning av termerna, men en problematisering av detta hade utvecklat framställningen och utvecklat forskningsfältet.

Ulfgard utgår från texter om lärarutbildningsreformen från 2001 och kursplaner för grundskola och gymnasium samt studier av kursplaner och litteraturlistor från de olika utbildningarna. Syftet med textstudierna är att få en bakgrund till utformningen av lärarutbildningarna. Analys av kurslitteratur och kursplaner ger information om vilka litteraturdidaktiska texter som studeras, men denna del av studien ges inte något större utrymme.

Det viktigaste empiriska materialet kommer från 100 intervjuer och 86 reflektionsdokument. Då dessa intervjuer är genomförda på olika sätt och med ett varierande antal informanter från olika lärarutbildare diskuteras empiriunderlaget särskilt. Urvalsprinciperna ligger också till grund för att beteckna studien som mer utbildningsideologisk än strikt vetenskapligt empirisk. De visar också på behovet av en mer systematisk och bredare studie av svensklärarutbildningen.

Tre studierektorer i litteraturvetenskap vid vardera lärarutbildningen, åtta lektorer och professorer i litteraturvetenskap, tre lärare i svenskämnets metodik, två adjunkter och en disputerad samt 11 studenter har intervjuats. Intervju guider saknas i boken. En stor svaghet med studien är att bara lokala lärarutbildare från lärarutbildning A har intervjuats och studenterna har genomfört intervjuerna under sin VFU. Svaren bandades och transkriptioner lämnades till Ulfgard. Reflektionsdokumenten från studenterna har bara genomförts på lärarutbildning A. Det innebär att studiens mycket kritiska resonemang om litteratursyner och litteraturundervisningens gestaltning bygger på andrahandsuppgifter om 72 lokala lärarutbildare.

Studiens viktigaste bidrag till förståelsen av utbildning av svensklärare är de mångfacetterade beskrivningarna av skillnaderna mellan gestaltning av litte-

raturundervisning inom litteraturvetenskap, inom svenskämnet metodik företrädesvis inom lärarutbildning A och hos lokala lärarutbildare inom samma lärarutbildning. Reflektionsdokumenten från studenter vid lärarutbildning A och intervjuerna med studenter från alla tre lärarutbildningarna ger bilder av hur studenterna försöker navigera mellan olika gestaltningar för litteraturundervisning för att formera en egen professionsidentitet. De har stora svårigheter med denna uppgift och det saknas arenor på lärarutbildning A, där studenter på en metanivå kritiskt kan granska och värdera olika synsätt i förhållande till den undervisning de ska genomföra som färdiga lärare. Ongstad betonar metanivåns betydelse för att omformningen av kunskaper till undervisningsgestaltning ska kunna genomföras på ett kvalificerat sätt.

Lärare i litteraturvetenskap pläderar för analys av litterära texter för att åstadkomma ett distanserat förhållningssätt till studiet av litteraturen. Litteraturhistoria står också starkt inom ämnesstudierna. Framhävandet av den distanserade läsningen syftar till att motverka en personlig, subjektiv läsart, som man uppfattar att studenterna har med sig från ungdomsskolan. Studierektorerna i litteraturvetenskap framhäver vikten av textanalys även i examensarbetena och önskar inte uppsatser som baseras på intervjuer och enkäter med bäring på skolämnet svenska. Socialiseringen in i disciplinen framstår som viktig och Ulfgard redovisar en särskild problematik kring sättet att skriva uppsats inom litteraturvetenskap och inom pedagogik. I diskussionen inom litteraturvetenskap förs ämnesdidaktik till pedagogik vilket visar på en okunskap om litteraturdidaktik som forskningsfält i förhållande till litteraturvetenskap.

Lärare i svenskämnet metodik betonar att litteraturundervisningen ingår i skolämnet svenska och behandlar kursplaner för grundskola och gymnasium, bedömningsfrågor, läsfärdigheter, skrivundervisning tillsammans med litteraturundervisning. De litteraturvetenskapliga kunskaperna ska ligga till grund för undervisningsgestaltningen inom skolämnet svenska men formas av den utbildningskontext där skolämnet finns.

Lokala lärarutbildare inom VFU (72 stycken) vid lärarutbildning A ges stort utrymme i studien. De betonar att litteraturläsningen kan vara språk- och läsutvecklande. Litteraturläsningen omtalas ofta som en källa till kunskap om andra människor och livsförhållanden. Lokala lärarutbildare för gymnasiet ger uttryck för att litteraturstudiet bör

ske i en idéhistorisk kontext som närmar sig en litteraturvetenskaplig diskurs. Att få tillgång till ett kulturarv och att kunna skapa inre bilder förs fram som viktigt. Att läsa mycket skönlitteratur är viktigt för lokala lärarutbildare för yngre åldrar och mångtänkande visas hos andra lärarkategorier på grundskolan.

Recensionsskrivande förekommer i utsagorna från lokala lärarutbildare på alla stadier, men med olika innehållsfokus. Intressant är Ulfgards starka fördömande av recensionen som en del av litteraturundervisningen. Jag är mer positiv till formen eftersom det i berättelserna från de lokala lärarutbildarna kan urskiljas en progression av vad som kan uppmärksammas i litterära texter, från redovisning av titel, handling och omdöme i de första skolåren till en mer utvecklad text om karaktärer, miljöskildring, tematik.

Reflektionstexter från lärarstudenter vid lärarutbildning A ges också stort utrymme och ger viktig information om hur blivande svensklärare funderar över sin litteratursyn och sin framtida undervisning. I reflektionerna visar studenterna hur de aktivt förhåller sig till sina lokala lärarutbildare men att de tar mindre intryck från de teoretiska kurserna. Teoretiskt förankrade litteraturdidaktiska kurser påverkar studenterna i större utsträckning.

Studien visar att litteraturdidaktiska forskare och lärarutbildare i svenska behöver analysera de olika diskurser som de verkar i, som medför att de talar på olika sätt om samma fenomen, litterär förståelse, för att utveckla svensklärarutbildning i Sverige. Några områden som teoretiskt applicerade tolkningar, avancerade sätt att berätta och gestalta, kan kanske bara förekomma inom akademien och inte inom skolämnet litteraturundervisning. Ulfgards studie visar hur aktörerna i olika diskurser talar förbi varandra, till men för blivande svensklärare. En annan fråga som lärarutbildare och forskare kan ställa sig är huruvida en progression i det som Ulfgard talar om som *literary literacy*, konsten att läsa litterärt, kan utvecklas via recensionsskrivandet i olika årskurser.

Inggrid Mossberg Schüllerqvist